

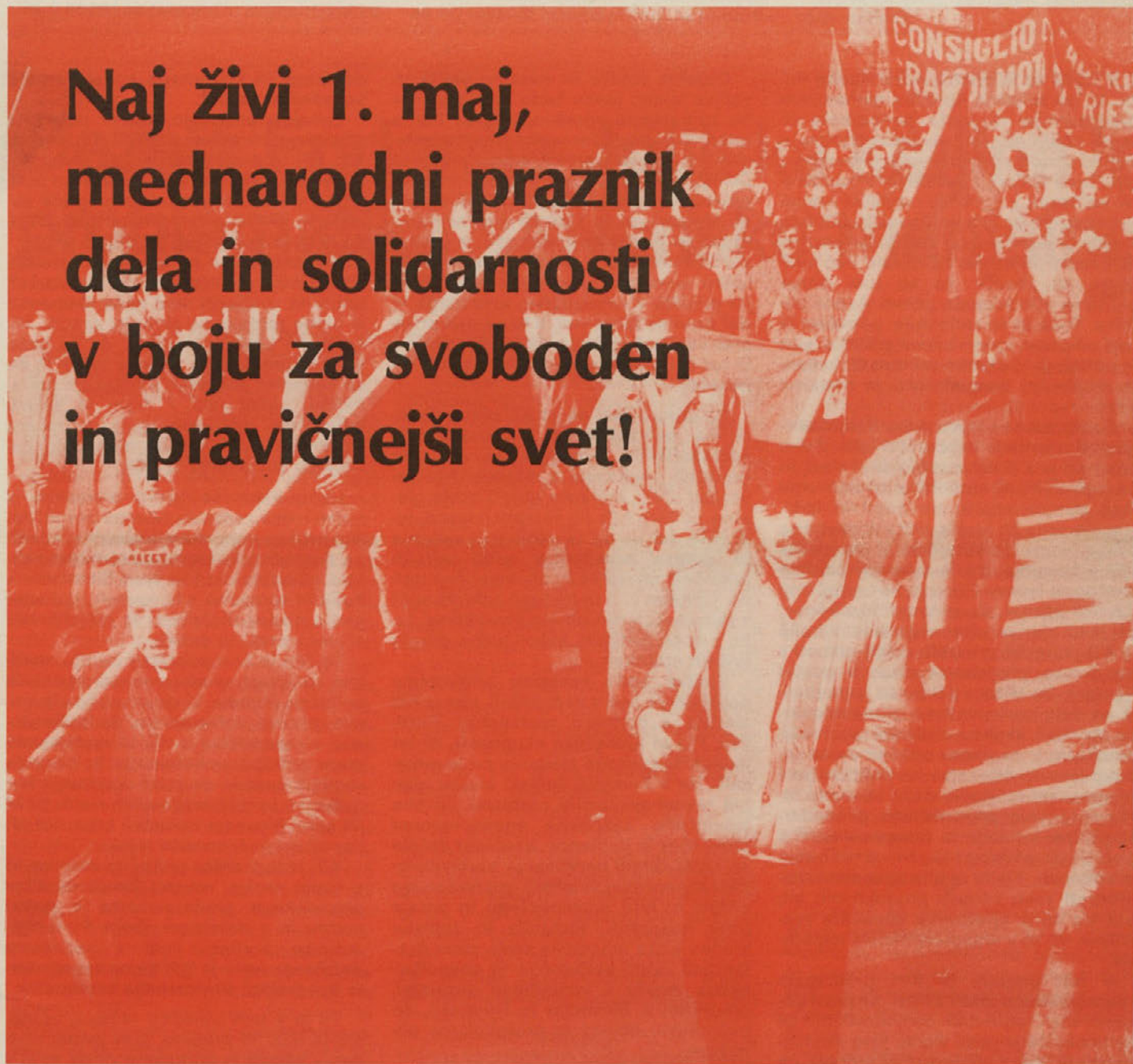
DELO

glasilo KPI za slovensko narodno manjšino

T R S T - 28. aprila 1983 - Leto XXXV. - Štev. 8 - Petnajstdnevnik - Quindicinale - Abbon. postale - Gruppo II/70 - 300 lir

**Naj živi 1. maj,
mednarodni praznik
dela in solidarnosti
v boju za svoboden
in pravičnejši svet!**

IZ VSEBINE:

Jože Pirjevec
Moj odnos do KPI

Dolinska občina
**Družbeno središče
Antona Ukmarja**

Boris Iskra
**Dežela Furlanija-Julijska
krajina in problematika
slovenske manjšine**

* * *

Trst in fašizem

* * *

Jelka Gerbec
Zakon o globalni zaščiti

Uspeh KPI na junijskih volitvah naj omogoči novo vlado v Italiji

V Italiji se je pričela nova vladna kriza, ki bo verjetno sprožila mehanizem predčasne razpusta parlamenta in novih političnih volitev. Zelo verjetno je tudi, da bodo politične volitve konec junija, torej skupaj z deželnimi in upravnimi volitvami v Furlaniji - Julijski krajini in nekaterih drugih italijanskih deželah.

Komunisti smo na volitve pripravljeni, čeprav jih nismo zahtevali. Pač jemljemo na znanje, da so tudi druge politične sile priznale polom vladne politike. Toda to ne zadostuje: potreben je tudi odgovor, kakšna nova politika nam je potrebna, da bomo premostili sedanjo družbeno, gospodarsko in moralno krizo.

Osma zakonodajna doba italijanskega parlamenta je trajala štiri leta. V tem času so je v Italiji zvrstilo šest vlad, ki so (več ali manj) slonele na sodelovanju med demokristjani, socialisti in laiki. Navdihovala jih je »filozofija vladanja za vsako ceno«, za katero se je opredelila PSI v trenutku, ko je opustila politiko enotnosti levice. Craxi je na zadnji seji CK PSI priznal, da je te politike konec, saj je bil njen rezultat negativen. V Italiji je KD ponovno prevzela vajeti oblasti v svoje roke, predsednik vlade je postal Fanfani, De Mitova KD pa se je postavila na čelo konzervativne in reakcionarne ofenzive, ki se na družbeni ravni kaže predvsem v osornem odnosu zveze industrijcev do delavstva, na politični pa v nesposobnosti vlade, da bi se resno lotila vprašanja premoščanja gospodarske krize, inflacije in brezposelnosti s politiko strogosti in družbene pravičnosti. Vlada ni bila sposobna mobilizirati vseh zdravih produktivnih sil, pač pa se je pilatovsko obnašala vsakokrat, ko so v družbi naraščale napetosti.

V teh pogojih je KPI predlagala »demokratsko alternativo«, se pravi dogovor vseh naprednih demokratskih sil za oblikovanje nove vlade, brez demokristjanov. Taka vlada naj bi slonela na novem odnosu med komunisti in socialisti ter na zavezništvu delavske levice z ostalimi laičnimi strankami. Ne gre, očitno, samo za oblast, pač pa predvsem za način reševanja nakopičenih problemov in, končno, za moralizacijo italijanskega političnega življenja, ki ga je KD v treh desetletjih monopola kormpirla do skrajnosti.

Politika demokratske alternative, ki jo je KPI najbolje utemeljila na svojem 16. kongresu, daje prve sadove. Odnosi med KPI in PSI so se izboljšali, med ljudstvom narašča pričakovanje, da bo enotnost levice vendarle nudila odgovore, ki jih terja sedanjost.

Deželne volitve in verjetne politične volitve konec junija bodo dale odgovor na zastavljena vprašanja. Imeli bomo priložnost, da požemo kolesje zgodovine in krepko spremenimo italijanski politični položaj. Pred tem pa moramo premagati konzervativno in reakcionarno ofenzivo, ki jo KD vodi z najbolj prefinjenimi metodami. Njen cilj bo vsekar ošibitev levice, predvsem KPI, da bi lahko ponovno izsiljevala socialiste in jih prisilila v zavezništvo, kakršnega si niti sami ne želijo več. V ta namen pride prav vse, tudi gibanje »belih glasovnic«, ki naj bi ošibilo napredek levice, KPI še posebej.

Po drugi strani pa bo KD računala tudi na neodločenost in omahovanje socialističnih voditeljev, ki še niso pretrgali popkovine z dosedanjimi zavezniki. Zato moramo strniti svoje glase na liste KPI, jih okrepiti povsod, tudi zato, ker bo na ta način bolj verjetna in gotova opredelitev vseh ostalih političnih sil laične in socialistične levice. Ošibitev KPI bi namreč pahnila spet v demokristjanski objem omahljivce, tako v socialističnih, kakor tudi v drugih laičnih strankah.

Volitve bodo vsekakor pomembna preizkušnja tudi v naši deželi, kjer je KD vladala s podporo socialistov, PSDI, PRI, PLI in Slovenske skupnosti. 20 let demokristjanskega vladanja pa je pokazalo, da v Furlaniji Julijski krajini niso bili rešeni pglavni problemi. Ni bila zajamčena zaščitenost enakopravnost Slovencev in Italijanov, enotnost dežele se kruši zaradi naraščanja partikularizmov in secesijskih teženj, gospodarstvo dežele ni bilo uravnovešeno in poraja nova nasprotja, Furlanija in Julijska krajina nista uresničila svoje sicer deklarirane vloge kulturnega in gospodarskega mostu s sosednjimi deželami, predvsem s Slovenijo in Hrvaško, če izvajamo obiske in protokolarne pogovore.

Komunisti poudarjamo, da je napočil čas, ko lahko tudi v Furlaniji-Julijski krajini s krepkim zasukom na levo zamenjamo vodilno garnituro v deželi. Okrepitev KPI in vse levice lahko potisne demokristjane v opozicijo in omogoči oblikovanje napredne demokratske koalicije, ki naj uresniči preprost program: uveljavitev statuta deželne avtonomije do rimske vlade, decentralizacijo upravnih in finančnih aspektov družbenega in gospodarskega načrtovanja, politiko enakopravnosti in uveljavljanja slovenske narodne manjšine in tudi furlanske jezikovne skupnosti, večje in višje oblike gospo-

darskega in kulturnega sodelovanja s sosednjimi narodi.

Zakaj poudarjamo, da je potrebna predvsem okrepitev KPI? Zato, ker se KD, PSI in drugi zavezniki že sedaj dogovarjajo, kako nadaljevati po stari poti. Samo volilni pretres lahko prepriča socialiste in druge (med njimi tudi SSk), da je deželi potrebna drugačna vlada.

Slovenci bomo na letošnjih deželnih (in možnih političnih) volitvah skušali ponovno uveljaviti moč naše skupnosti in njene zahteve po globalni zaščiti. Nikakor ne smemo pozabiti, da se naša stvar ni premaknila z mrtve točke in da so zaviralne sile (tako v rimskem parlamentu, kakor tudi v Trstu in deželi) najmočnej delovale prav v okviru obstoječe vladne večine, ob popolni pasivnosti socialistov in SSk.

Naša stvar se lahko premakne z mrtve točke samo, če bo med našimi volilci močno napredovala stranka, ki edina dosledno in brezkompromisno zahteva globalno zaščito vseh Slovencev v Italiji in sprejema v ta namen tudi spopad z nacionalističnimi in fašističnimi silami v Trstu in deželi.

Ta sila je komunistična partija, medtem ko istega ne moremo reči za ostale politične stranke, ki sicer vabijo slovenske glasove, računajo pa, da bodo stopile v zavezništvo s KD in nadaljevale staro politiko zavlačevanja in čakanja »boljših časov«, se pravi ugodnega trenutka za osvojitve zkonjskih norm, ki bi jih sami Slovenci zavračali tako, kot jih zavračajo naši koroški rojaki.

KPI je tudi edina politična stranka, ki s svojo močjo vnaprej jamči izvolitev slovenskega predstavnika v parlamentu in v deželnem zboru Furlanije-Julijske krajine. Tudi v sedanjem deželnem svetu je KPI sama zagotavljala dve tretjini slovenskega zastopstva.

To je v tem trenutku tembolj važno, saj je SSk na prepihu, prav zaradi upadanja glasov in podrejene vloge, ki jo v deželi ima do KD, v Trstu pa tudi do Liste za Trst. Večkrat smo zapisali, da bo SSk dobila toliko glasov, kolikor jih pač zasluži s svojo politiko, ne pa z vitimističnim sklicevanjem na solidarnost manjšine ali z upanjem na organizirano podporo drugih manjšinskih strukturn.

KPI bo tudi tokrat kandidirala Slovence, dolžnost naših volilcev pa je, da jih množično podprejo in izvolijo v deželni zbor Furlanije-Julijske krajine. Predvsem pa morajo Slovenci vedeti, kakšno politiko bodo komunisti vodili v teh organih. Nobenega podtalnega dogovarjanja na koži naših ljudi, pač pa politiko

ustvarjanja demokratične alternative, katere sestavni del je tudi boj za popolno in stvarno enakopravnost tuživečih narodov. Obenem pa tudi boj za vsakdanje interese našega človeka na Krasu in v mestu, v tovarni in na polju, v šolah in kulturnih ustanovah. Posebno še politiko združevanja Slovencev ne glede na pokrajine, v katerih smo naseljeni. KPI je, konec koncev, edina politična sila, v kateri so prisotni in organizirani vsi

Slovenci, od miljskih hribov do Trbiža. Brez te organiziranosti komunistov bi manjšinsko vprašanje bilo že zdavnaj zoženo zgolj na Tržaško in Goriško!

Do junijskih volitev nas čakata dva meseca volilne kampanje. Res je, da »vsi ljudje vse vedo«, je pa prav tako res, da potrebujemo (predvsem v naših krajih) čimveč aktivistov, čimveč podpore, čimveč zanimanja. Zato je potrebno, da se vsi tovariši in simpatizerji naše parti-

je lotijo že sedaj v akciji pridobivanja novih glasov. Predvsem med mladino, ki je zadnja leta še kar ravnodušna do politike ali pa se vdaja ekstremističnim utopijam. Prav med mladimi je nevarnost oddajanja belih glasovnic ali razpršitve glasov na manjše, nepomembne liste, posebno prisotna in močna.

Na delo, torej, za uspeh KPI na junijskih volitvah!

Dežela Furlanija-Juljska krajina in problematika slovenske manjšine

Vsakokrat, ko razprava nanese na stanje dežele Furlanije-Juljske Krajine, na njene probleme in na vlogo, ki jo odigrava oziroma ki bi jo lahko odigravala tudi v povezovanju kulturnih ekonomskih in političnih stikov med dvema evropskima taboroma, se pojavi tudi vprašanje o njeni enotnosti, ali bolje o koristnosti njenega obstoja kot enotno politično-upravno telo.

Prav v zadnjih letih se to vprašanje pojavlja vedno pogosteje. Ne glede na različne utemeljitve iz katerih sleherni politični, ekonomski in kulturni dejavniki izhajajo, je to, že samo po sebi, dejstvo vredno politične ocene, dejstvo, ki kaže na razlikujoče si interese. Če naj bo dežela enotna, ali pa dvoglava, ali pa razčlenjena na štiri pokrajinske enote, katerim naj bi bila priznana celo zakonodajna pristojnost, ali pa naj se samo Trstu dodeli posebni status in posebna avtonomija, to so zelo različne variante, ki že zaradi medsebojne oddaljenosti razkrivajo neko razcepljenost v družbeno-političnem tkivu dežele, obenem pa tudi kažejo, da dežela, taka kot je zaživela v dvajsetih letih svojega obstoja, ni uspela postati okvir in platno slike, v kateri se stekajo različne barve.

Reči, da smo do tega rezultata prišli, ker je naša dežela že vse od svojega začetka bila izumetničena tvorba, ne pomeni nič. Dvajset let življenja te dežele predstavlja zgodovinsko dejstvo, ki ga ni mogoče obiti. Vsekakor pa ta podcenjevalna trditev ne izhaja iz pravilne utemeljitve, ker pozablja, da je Ustavodajna Skupščina zasnovala našo deželo z njenim posebnim statutom, tako kot Val d'Aosta in Trentin - Južno Tirolsko, prav na osnovi prisotnosti narodnih manjšin.

Naj pripišemo deželnemu statutu, ki določa Furlaniji-Juljski Krajini posebne oblike avtonomije, krivdo za pomanjkljivo delovanje dežele, za neskladnosti, ki so se pomnožile, za neravnovesja med različnimi teritorialnimi predeli, ali pa političnim silam, ki so imele v teh letih oblast in se je niso poslužile niti, da bi uresničenje svojih političnih ciljev, se moramo opreti na to kar nam je opo-

ra in boriti proti našim nasprotnikom, ne pa obratno.

S tem ni treba izključiti vnaprej vsako možnost, da bi se statut še dopolnil ali posodobil, vendar pa mora biti jasno, da ga je predvsem treba izpolniti. Če se to ni zgodilo, kje je vzrok? Vzemimo en primer, ki nam je blizu: globalna zaščita slovenske manjšine in na splošno zakonska in upravna določila v našo korist, ki bi morali biti prisotni tudi v redni normativi. Pomanjkanja teh določil ne gre pripisati ustavi in deželnemu statutu, ki jih predvidevata, ampak vladam in deželnim odborom, ki so se vrstili vsa ta leta in še več, političnim silam, ki so leta in leta bile na oblasti. Te sile, predvsem na tukajšnji ravni, obtožujemo da nimajo politične volje da bi ta problem rešile in, kar ni nazadnje, da nimajo dovolj politične kulture, ali kulture na splošno, da bi se zavedale njegove važnosti in specifičnosti.

Tako smo danes priča več ali manj jasnim poskusom, da se zameša natančna stvarnost naše narodnostne manjšine s tisto, popolnoma drugačno, etničnih skupin in lokalnih kulturnih prvin. V kakšnem primeru gre za čisto navadno ignoranco in umsko nerodnost, v drugih pa smo priča poskusu, da se osnuje kulturno-politični pojem dežele Furlanije, iz katere torej bi bilo dovolj izključiti Trst, njegovo pokrajino in slovensko vprašanje. To ni realna rešitev za probleme naše dežele. Predvsem pa ni mogoče postaviti na tako raven prisotnost Slovencev v naši deželi in rešitev vprašanja, ki ga Slovenci predstavljajo. Prvič, mi nismo prisotni samo v Trstu; drugič, definitivno bi se sankcionirala delitev Slovencev v več kategorij; tretjič, perspektive kulturnega in jezikovnega samopoznavanja ter procesi poenotenja Slovencev videmske pokrajine z ostalimi deli slovenske manjšine bi bili zelo otežkočeni, če bi jih preplaval pojem furlanske celine, ki ga zgodovinsko utemeljujejo z obsegom Oglejske patrijarhije, ki pa je izginila že v začetku XV. stoletja.

V snovanju takih pojmovanj se očividno skrivajo določeni interesi. Zato

pa tudi slovenska manjšina, kot najbolj ogrožen del deželnega prebivalstva, je najbolj upravičena, da ocenjuje take predloge iz vidika svojega interesa. Naš življenski interes je, da se obdrži enoten deželni okvir, kjer naj se končno uresniči in prizna vsem Slovincem enaka možnost, da dosežejo enako raven zaščite. Poudarjamo pa, da ta interes ni ne sektorialen ne sektaški, da ni naperjen proti nobeni zahtevi kulturnega in jezikovnega priznanja furlanskega prebivanja. Vprašanje slovenske manjšine je vprašanje narodnostne manjšine: če besede nekaj pomenijo, vidimo da se bistveno in teoretično razlikuje, ker je kakovostno označeno od pojma narodnosti, torej najvišje stopnje definiranosti, in količinsko od pojma manjšine; kar ne pristaja, ne eno ne drugo, furlanskemu prepovedi, ki je komaj na začetku in ni niti osvetlilo svojih dokončnih ciljev. Naša zahteva pa temelji na določilih republiške ustave in deželnega statuta, da ne govorimo o mednarodnih ugovorih, in kot taka predstavlja interes splošnega značaja.

Končno še eno razmišljanje. Zemljepisna lega nalaga naši deželi izredne možnosti mednarodnega povezovanja in izmenjav. Te naloge so vse politične sile več ali manj svestne, tako da pojem »dežela most« se stalno ponavlja, čeprav centralna vlada stalno bdi in omejuje iniciative, ki jih v tem smislu načrtuje in izvaja dežela s sosednjimi deželami in republikami. Vsaka zdrava pamet razume, da ta perspektiva je možna samo med približno enakovrednimi sogovorniki glede na teritorialno razsežnost splošnega odločanja. Če bi se politična in zakonodajna oblast naše dežele cepila na več pokrajinskih delov, ne bi nihče več bil v stanju zagotavljati slehernemu sogovorniku enotnega zadržanja pri različnih vprašanjih in pobudah v sodelovanju, ki se na tej točki Evrope pojavljajo, katerim pa lahko dežela prispeva v okviru republike ali tudi samostojno, le če bo sama izražala čvrsta in enotna hotenja v tem smislu.

Boris Iskra

Po izzivalni proslavi F. Giunte

Sedaj že vsi vedo, kaj se je v petek, 22. aprila, zgodilo v tržaški Rižarni. Na drugem mestu objavljamo zgovorni poseg tovariša Edvina Švaba, ki je izzvenel v slovenščini in italijanščini kot svarilo in opomin, obenem pa kot vabilo k razmišljanju vseh demokratov o nevarnosti popuščanja pred zastupljajočimi klicami fašizma in narodne nestrpnosti.

Ko je pred mikrofonom, zadnji izmed govornikov, stopil tržaški župan Cecovini je večina prisotnih Tržčanov zapustila dvorišče Rižarne. Tiho, na omikan način, kot se spodobi za tak svet prostor, vendar pa so ljudje prepričani, da je Cecovinijeva prisotnost bila nedopustna, prav zato, ker se ni nikoli jasno opredelil za visoke ideale antifašizma, ideale, za katere so tisoče ljudi darovali v Rižarni svoja življenja.

Morda je tu potrebno še krajše pojasnilo. Proslavo dneva osvoboditve je v Rižarni organiziral pokrajinski antifašistični odbor, ki ga vodi predsednik pokrajine socialist odvetnik Darno Clarici. V odboru so zastopane vse protifašistične in demokratične stranke in organizacije. Pred nekaj tedni se je odbor sestal in ostro obsodil fašistično proslavljanje Francesca Giunte, požigalca slovenskega narodnega doma v Trstu in dolgoletnega voditelja tržaškega škvadrizma. Na seji odbora, ki je izrekel to obsodno in sklenil poseči pri državnih oblasteh, je bil tudi zastopnik Liste za Trst Marchio. Poudaril je, da govori v imenu tajnika stranke, bivšega socialista Giuricina, ki prav tako obsoja fašistično izzivanje v Trstu.

Šele pozneje smo lahko razumeli, kaj je pomenilo poudarjanje, da govori v imenu tajnika stranke. Hotel je reči, da ne more govoriti v imenu Liste za Trst in ostalih njenih voditeljev, ki se ne strinjajo z Giuricinovim antifašizmom. Predvsem pa ni mogel govoriti v imenu dejanskega voditelja LpT se pravi odv. Cecovinija, ki se je vedno izmikal protifašističnim opredelitvam in je v Trstu vladal 4 leta z odločilno podporo MSI.

Dejansko se je istega večera zgodilo, da je večina tržaških občinskih svetovalcev (KD, LpT, PSI) zapustila dvorano, da bi preprečila razpravo o izzivanju s Francescom Giunto.

Ta dogodek je izzval toliko ogorčenja, da so resnični antifašisti sklenili zapustiti Rižarno, ko bo spregovoril Cecovini. Tako je tudi njemu zmanjkalo »legalno število« poslušalcev v Rižarni. Pri tem pa velja še pripomniti, da v pokrajinskem antifašističnem odboru ni bilo soglasja o tem, ali naj spregovori Cecovini. Tržaškega župana je na manifestacijo v Rižarni na lastno pest povabil pokrajinski predsednik Clarici, ostali člani odbora pa so za to potezo izvedli iz objavljenih vabil in lepakov.

No, tistega dne, ko je bila proslava v Rižarni (torej pet dni po fašistični provokaciji, ki se je redno odvijala s tihim privoljenjem vseh državnih obasti), se je ponovno sestal tržaški občinski svet. S pičlo večino 31 glasov je odobril resolucijo, ki obsoja izzivanje fašistov in poziva pristojne organe, naj kazensko preganjajo avtorja brošure o Giunti (Almiranteja in Giacomellija). Za resolucijo so glasovali komunisti, socialisti, Parovel (MT), socialdemokrat, republikanec, večina demokristjanov in nekaj listarjev. Med njimi tudi župan Cecovini, medtem ko so ji nasprotovali odborniki in svetovalci Liste z Gambassinijem na čelu. Ta je povsem osvojil javna stališča svetovalca Lokarja (SSk), za katerega so taki antifašistični protesti le »prah v oči«, ki ga organizirajo »skrajneži«, s tem pa motijo »dobromislečne Tržčane«. Lokar je svoje stališče podkrepil tudi tako, da sploh ni prišel na sejo, ki je bila posvečena temu vprašanju. (Za nameček je na isti seji izpadel njegov kandidat za gradbeno komisijo tržaške občine).

Predstavniku SSK je v razpravi odgovoril svetovalec Spetič (KPI), ki je predvsem spomnil prisotne na dolgo verigo krvavih zločinov fašizma proti Slovincem in Hrvatim v Julijski krajini. Od narodnega doma do umorov, požigov, preganjanja in množičnih pokolov v

Rižarni, na Opčinah in v taboriščih smrti Gonars in Rab. Naj se torej čudimo, je dejal Spetič med kričanjem fašistov, da se je vojna zaključila tako, da je potegnili del tržaškega prebivalstva v krvavo spiralo maščevanja?

Žal nam je, je poudaril Spetič, ko je govoril o »fojbah«, da Francesco Giunta in njegovi pajdaši niso prejeli zaslužene kazni takoj po vojni, medtem ko je bilo med žrtvami tudi nekaj nedolžnih ljudi.

Spetič je ogorčeno obsodil poskuse vzporejanja Rižarne in fojb, požiga Narodnega doma z incidenti v Splitu, ker je to le »alibi« dobromislečih, ki želijo rehabilitirati fašizem, saj je orodje, ki ga tržaško meščanstvo in del državnih oblasti tradicionalno uporabljajo proti Slovincem in naprednim silam.

Nesprejemljivo pa je tudi nekaj drugega. V tem vzporejanju je (poleg farizejske nevtralnosti) tudi poskus ustvarjanja miselnosti, da smo Slovenci »talci na svoji zemlji«, proti katerim se uporablja jo še stari argumenti preteklosti in lekarniško tehtanje vojnega nasilja. Zgodovinsko je odporništvo zmagovalo v Evropi, ker je predstavljalo ideale svobode in demokracije. Kdor tega ne prizna, je poudaril komunistični svetovalec, nima pravice, da se prišteva med demokrate.

Po tej logiki ravna demokristjan Tombesi, ki pogojuje slovenske pravice zopetnemu pridobivanju imovine istrskih beguncev. Za Tombesija smo Slovenci talci, kot v srednjem veku.

Kje pa je vzporejanje, ko gre za spomeniško ureditev bazovske fojbe, medtem ko se na openskem strelišču še vedno vežbajo strelci? V Trstu proslavljajo Giunto, toda občinska uprava ne dovoli, da bi se proseška šola imenovala po Ivanu Regentu! Osvoboditelja Genove, edinega Tržčana, ki je prejel zlato kolajno odporništva, Toneta Ukmarja, pa proslavljajo, toda samo izven meja tržaške občine, kjer se je rodil in kjer je delal.

To je, torej, »kultura nevtralnosti dobromislečnih Tržčanov«, ki so tri desetletja mižali pred Rižarno in dopustili, da so bili stoli za obtožence na zadevnem procesu povsem prazni.

V razpravo sta za komunistično skupino posegla tudi svetovalca Calabria in Poli, glasovalno izjavo pa je podal Monfalcon.

Tržaški občinski svet je, prav v duhu nesprejemljive »enake oddaljenosti« odobril tudi resolucijo Liste za Trst, ki poziva k nekakšni »narodni spravi« vseh Tržčanov, češ da je bolje, če se pozabi jo dogajanja iz preteklosti.

Za resolucijo so glasovali samo svetovalci Liste za Trst, vendar je bila odobrena, ker so se dobrohotno vzdržali socialisti, demokristjani in predstavniki laičnih strank. Komunistični svetovalci so, seveda, glasovali proti tej resoluciji, saj so edini dosledno ostajali na stališču obsojanja fašističnega izzivanja. Mi, so poudarjali tovariši v občinskem svetu, nočemo pozabiti.

KAJ JE NAŠA DOLŽNOST

Govor tov. Edvina Švaba v Rižarni

Ugledni pisatelj Tomizza je rekel na televiziji, da pokriva danes Trst ozemlje, ki gre od morja do državne meje in da je Trst in Kras nekakšna celota, sicer peštra in različna, dodajam jaz, toda povezana v dobrem in slabem, v razvoju in hiranju. V tem smislu čutim danes potrebo in dolžnost, da spregovorim kot Tržačan Tržačanu.

Odbor za obrambo demokratičnih vrednot, katerega član sem tudi podpisani, ima v svoji sredi široko predstavništvo kvalificiranih predstavnikov, kjer se načelno največkrat v vsem strinjamo.

Toda potem, ko je potrebno preiti od besed k dejanjem, skočijo na dan nasprotja in se sprašujemo, kje je naša tržaška množična antifašistična, demokratična zavest?

Na to vprašanje moramo danes odgovoriti, kajti ko bi danes še obratovala uničevalna Rižarna, bi tak odbor kakršne je danes, ne zmožal pregnati krvnikov.

Vprašajmo se, ali vemo ali se zavedamo, koliko strupa in sovraštva sejejo nekateri še danes v tem našem Trstu iz golega volilnega in političnega oportunizma. Ali je n.pr. res, da se večina italijanskih soobčanov boji, da jih bodo zakonsko zaščiteni Slovenci izpodrinili, da jih bodo slovenizirali, ali je res, da je za obrambo italijanstva Trsta potrebno odrekati pravice slovenski narodni manjšini, ali ni res, da je dobršen del

Trsta pripomogel k ustvarjanju javnega mnenja, ki je bilo bolj odpustljivo do poslanca Almiranteja kot do senatorke Gerbec, ki je predlagala zakon za ureditev položaja Slovencev, poslanka Gruber Benco je podoben zakon umaknila, kar ni naredila nepremišljeno.

Ali niso prijatelji in zagovorniki pravic in enakopravnosti Slovencev kot poeincev, ampak tudi kot narodne skupnosti, najbolj dosledni tolmači duha in črke republiške ustave, ki je zrasla iz krvi tudi teh naših ubitih v Rižarni?

Zato vprašujem: kako doživljam in soustvarjam jaz Tržačan in ti Tržačan deklarirano omikano sožitje ali kulturo sožitja, kot ji pravimo mi tovariši?

Zato še vprašujem najprej sebe kot župana, tebe župan Cecovini, tebe župan Bordon, tebe župan Škerk, tebe župan Guštin in tebe župan Colja in vprašujem naše občinske odbore in občinske svete, kaj naredimo konkretno, potem ko odložimo trobojnico in zapustimo ta sveti prostor? To vprašanje nam, prvim občanom in našim izvoljenim organom, velja tudi vsem Tržačanom. Mislim, da smo mi dolžni odgovoriti in dati prvi zgled v obliki in vsebini, še bolj pa z našim dejanskim delom, tako da stopimo s čistim obrazom pred žrtve zverinskega fašizma in nacizma.

Iz spoštovanja do vseh naših padlih in iz slepe zaljubljenosti v naš Trst, ne

idealizirajmo našega mesta, ne označujmo ga za antifašistično in demokratično mesto v absolutnem pomenu, ker to nikdar ni bilo in ni niti danes.

Tudi zaradi tega je nemoteno delovala Rižarna in danes mesto skoraj nemoteno doživlja apologijo fašizma.

Kdor je prišel danes sem, ni prišel samo zaradi obreda, prišel je preveriti svojo in drugih osveščenost, predanost idealom, predanost vrednotam, ki dajejo človeku, narodom in državam dostojanstvo. Tako dostojanstvo ima vesoljske razsežnosti in ne more nositi zaščitne etikete tržaškega tipa, ki naj bi ga lahko kakorkoli opravičevala pritlikava politična oportunist, kajti, kdor je za mir, kdor je za spoštovanje in sodelovanje med ljudmi, med narodi in državami, kdor je za enakopravnost in bratsko sodelovanje med tukaj živečimi Italijani in Slovenci, kdor je prepričan antifašist, prepričan antirasist in če si Tržačan in nisi prepričan v vse to in se prideš vseeno pokloniti žrtvam Rižarne, potem moraš, ne glede na tvoje prepričanje v smeri srpa in kladiva, križa ali česa drugega, potem moraš o tem dobro razmisliti in se temu primerno opredeliti.

Delajmo vsi na tem, da bomo prihajali k našim žrtvam z odkritim obrazom. To je naš Trst, ki čuva Rižarno, dolžan storiti svojemu ljudstvu in miroljubnemu napredku človeštva.

«Dovolj!»

Kjerkoli vzdolž italijanskega polotoča, pa naj bo v Milanu, Turinu ali Neaplju, je odklanjanje fašizma nekaj samo po sebi umevnega, o čemer res ni potrebno razpravljati in se opredeljevati. Tudi v Furlaniji velja isto, čeprav je tod imelo odporništvo svojstvene značilnosti in so večkrat pokale puške med garibaldinci in osopovci. Kdor gre v Furlanijo sedaj pa ve, da je bila obnovljena antifašistična enotnost med nekdanjimi sprtimi nasprotniki in da je antifašizem živ med ljudstvom kot eno izmed najlepših izročil preteklosti.

Toda v Trstu ni tako. To smo lahko še enkrat, če je bilo sploh potrebno, občutili v dneh, ko je neofašistična MSI priredila proslave Francesca Giunte, ustanovitelja tržaškega škvadrizma in požigalca Narodnega doma. Giunta je bil zločinec pristno tržaškega kova, čeprav se je v naše mesto preselil iz Toskane. Bil je predstavnik tistega meščanstva, ki je znalo uskladiti svoj nacionalizem z nastajajočim fašizmom in vanj pritegnilo tudi predstavnike oblasti (policije, sodstva) še pred «po-

hodom na Rim», torej preden je vsa država postala fašistična domena.

Požig Narodnega doma (hotela Balkan) je bil torej le uvertura v zaporedje zločinov, umorov in pokolov, kot so bili v Marezigah in drugod po Istri. Pozneje se je Giunta okoriščal s pridobljeno oblastjo, da je kopljal izjemno bogastvo, izsiljeval je Žide in druge, dokler ni postal med zasedbo Jugoslavije ob začetku prve svetovne vojne tudi vojaški guverner Dalmacije.

No, prav Giunta so tržaški fašisti posvetili svojo prvo brošuro, napovedujejo pa še dve. Prva naj bi zadevala dejavnost posebnega fašističnega sodišča (ki je, kot znano, obsodilo na smrt 22 slovenskih in hrvaških antifašistov).

Opravka imamo z gnusno provokacijo, ki bi jo javno mnenje kjerkoli v Italiji obsodilo in z njo odpravilo, brez vsakršnega pomišljanja.

Tu, pri nas, pa je šlo drugače. In prav je, da ljudje o tem razmišljajo in tudi ustrezno ukrepajo.

Zakaj? Predvsem velja poudariti misel, da pomeni v Trstu antifašizem tudi pozitiven odnos do slovenskega prebivalstva. Preko te meje pa velik del tržaških političnih in kulturnih sredin noče iti. Nevtralnost, ravnodušnost, sklicevanje na načela strpnosti in de-

mokracije, predvsem pa poskus omalovaževanja izživalnih pobud: vse to je našlo v Trstu plodna tla.

Naj nas torej ne čudi, če sta predstavnika tržaškega malomeščanstva, kot sta načelnik LpT Gambassini in prof. Lokar našla povsem isti jezik in objavila izjavo, češ da samo skrajneži nasedajo takemu «hrupu za prazen nič» (polverone).

Tudi nas ne sme čuditi, če stranke upravne koalicije v Trstu niso imele poguma najti skupnega jezika o tem vprašanju. Raje so se izognile preverjanju stališč v tržaškem občinskem svetu (pred dogodkom), da bi se ne razbilo sicer «plodno» sodelovanje med Listo, socialisti in laiki. Krščanska demokracija pa je že enkrat (če je bilo to sploh še potrebno) pokazala svoje dvoumno lice in se je izognila opredelitvi tako, da se je skrila za proceduralnimi zadevami.

Kaj pa državne oblasti? Prefekt in vladni komisar je delegaciji pokrajinskega antifašističnega odbora poudaril, da mu ustava ne dovoljuje prepovedati neke manifestacije v zaprtem prostoru. Isto je dejal tržaški kvestor, ki je nato ravnodušno zamižal nad dejstvom, da so fašistični mladinci lahko korakali od Goldonjivega trga do hotela Excelsior z Mussolinijevo sliko in zbirali pri-

spevke za njegovo proslavljanje. Državne oblasti so si umile roke (skladno z znano «rimljansko tradicijo») in predale vso zadevo tržaškim sodnikom. Ti so, kot vse kaže, zabrisali brošuro in ostalo gradivo v kak zaprašen predal, saj se v Trstu ni nikoli mudilo, ko je šlo za fašistično kršenje republiške zakonodaje. Konec koncev, ali niso fašisti najboljši zaščitniki italijanskih «svetih meja»?

Vse to je kronika, ki jo naši ljudje že poznajo. Boli pa nas ravnodušnost javnega mnjenja, ki smo jo zaznali na vsakem koraku. Tudi naših ljudi, po vaseh in ljudskih rajonih mesta. Zdelo se nam je, kot da so se vsi vdali v usodo in da so čakali, kdo jih bo rešil iz mučnega položaja. Organiziranih in množičnih reakcij ni bilo in na to lahko še naprej računajo vsi izzivači in njihovi režiserji.

Zato je skrajni čas, ko moramo glasno in skupno zaklicati «Dovolj!». Resolucije ali posamični komentarji ne zadočujejo. Potrebno je, da preverimo protifašistično budnost in demokratično doslednost vsake politične sile in vsakega posameznika.

Kajti lahko se še zgodi, da bo sredi ravnodušja napočil dan, ko bodo ljudje spet pili ricinusovo olje. Tedaj bo prepozno. In tudi izgovori, da smo v odločilnem trenutku pili kavico ali telefonirali, kakor tudi vzvišena mnjenja, da je vse to le hrup za prazen nič, ne bodo zalegli. Pred zgodovino bo vsak moral sprejeti svojo krivdo.

Triletni delovni načrt miljske občinske uprave in Slovenci

Pri vsakih volitvah se stranke predstavijo volilcem s svojimi načrti, ki jih potem delno ali v celoti izvedejo. Razmere zahtevajo tudi določene spremembe, da se načrt uskali z novimi potrebami, ki jih prinese razvoj in z njim nove potrebe. Tako je tudi naša občinska uprava vsako mandatno dobo začela s takimi štiriletnimi načrti. Toda zaradi znanih dogodkov okrog krize v občinski upravi, ki so jo povzročili socialisti, je sedanji delovni načrt izdelan z enoletno zamudo; seveda ni temu kriva samo omenjena kriza ampak nešteto drugih dejavnikov politične in upravne narave celotne državne uprave, ki pa je, kot vemo, v večni krizi. Ovire prihajajo z vseh strani, kot da so se vse stranke zaklele, da bodo vedno ovirale vsako dosledno delovanje, da bi s tem dokazale kako je brez njihovega posega nemogoče nekaj storiti.

Sedanji triletni načrt naše občinske uprave je tako moral, po predstavitvi in dolgem preučevanju s strani opozicije, romati še na tri naslednje seje občinskega sveta in še so te stranke zahtevale nadaljno preložitve, da bi v nedogled zavleklo glasovanje tega te-

meljnega dokumenta. Končno so morale pristati, da se ne seji od 31. marca jasno in končno izjasnijo. Vse stranke opozicije namreč najbolj motijo točno določeni ukrepi v korist slovenskega prebivalstva. Tukaj pa moram poudariti načelo, katerega se Lista Frausin - KPI drži že od prvih upravnih volitev 1949. leta, to pa je zavest, da poštena in pravična občinska uprava ne more in ne sme predstavljati samo svoje volivce, ampak mora skrbeti za vse prebivalce enako. Taka pot je težavna in zamudna, posebno takrat kadar se opozicija postavi na nam vsem dobro znana stališča, češ da s komunisti ne more sodelovati noben pravi demokrat pa tudi noben veren kristjan, oni pa lahko dovolijo fašističnim nasilnikom povečevanje fašističnega nasilja. Z druge strani pa se z besedami vedno in povsod proglašajo za edine prave antifašiste.

Ker so stranke opozicije (med nje spadajo tudi socialisti) pač v manjšini, odkar se je neodvisni svetovalec odločil glasovati po lastni razsodnosti, morajo požreti marsikak ukrep občinske uprave, toda takega, ki bi Slovencem nudil

kar nam pripada in česar oni že od konca vojne niso hoteli storiti kršeč svojo lastno ustavo in slavnostne obljube, tega zares ne morejo požreti. Vse pohvalne izjave opozicijskih svetovalcev glede triletnega načrta so jih na tej seji pripeljale le do tega, da so se vzdržali (listarji so, seveda, glasovali proti) samo pod pogojem, da občinska uprava črta tisti del, ki govori o ukrepih v korist Slovincem ter ga zamenja s splošnimi načelnimi izjavami, ki jih je predložil PSDI. Njegova izjava o antifašizmu, demokraciji in pravicah Slovincem, «ki so toliko pretrpeli pod fašizmom», je tista ki smo jo že tisočkrat slišali z vseh strani. Pa ga pri tem ni bilo čisto nič sram tako govoriti in se sklicevati na demokratično ustavo, katero prav socialdemokrati pomagajo demokristjanom in njihovim podpornikom že 37 let «demokratično kršiti». Njegov predlog je bil, seveda, sprejet enoglasno (tokrat so zanj glasovali tudi listarji). Tako je glasovanje o triletnem načrtu potekalo v treh fazah: najprej glasovanje celotnega načrta brez poglavja o Slovincih za katerega so glasovali Lista Frausin-KPI in neodvisni sve-

Kiljan Ferluga

tovalec Barut, vzdržali so se svetovalci KD, PSI in PSDI, Lista za Milje pa je glasovala proti.

V drugi fazi so enotno izglasovali izjavo o pravicah Slovencev, ki jo je predložil svetovalec PSDI. V tretji fazi pa je Lista Frausin-KPI predložila svojo izjavo, ki je dobesečen prepis določil in ukrepov v originalnem triletnem načrtu. Za to izjavo so glasovali svetovalci Liste Frausin-KPI in neodvisni Barut, proti njej so glasovali svetovalci KD, PSDI in Liste za Milje, socialistični svetovalec se je ob tem glasovanju izmuznil iz dvorane. Tako sta obe izjavi postali polnopravni sestavni del triletnega načrta.

Zadržanje socialističnega svetovalca, tako dvomno, tako neodločno in zvito je značilno za to predvolilno obdobje, ker bo lahko še vedno trdil, da brani pravice Slovencev in se za njih poteguje — jaz bi pri tem dodal: samo takrat in tam kjer ni nobenega. Tako zadržanje tukajšnje sekcije PSI bodo znali miljski Slovenci pravilno razumeti in tudi pravilno odgovoriti.

Pri vsem tem pa je značilno tudi zadržanje svetovalca PSDI, ki se vedno izpostavlja na račun svojih zaveznikov iz vrst KD, PRI in PLI, pa tudi njegovih prijateljev protislovenske Liste za Milje. Že več kot sedem let stalno zatruje ka-

ko velik prijatelj Slencev da je in kako se dosledno bori za naše pravice, samo nas opominja, da moramo pač potrpeti dokler ne bo parlament izglasoval ustreznega zakona o globalni zaščiti. Vsako ukrepanje brez tega zakona je preuranjeno in neučinkovito še celo škodljivo. Kako sodi naše ljudstvo vse dosedanje zadržanje PSDI je vsem znano, ker 37 let režima KD z njihovo pomočjo, pa če k temu dodamo še 25 let fašizma, zares ne dela nobene časti Italiji, najmanj pa italijanski vladi in njenim periferičnim organom. V dobi kmečkih puntov so naši kmetje dejali, »da je Bog visoko, cesar pa daleč« zato ne slišita trpljenja in pritožb ljudstva; danes lahko rečemo isto, povrh pa bi še dodali, da je tisti božji in vladni Rim zares predaleč za nas Slovence, toda tudi za tržaške antifašiste in delavce.

Naj na koncu dodam še povzetek tistega poglavja triletnega načrta, ki predvideva ukrepe v korist Slovencev:

- a) Političen boj, da pride čimprej do izglasovanja zakona o globalni zaščiti;
- b) Zagotoviti prisotnost slovenskih zastopnikov v vseh komisijah;
- c) Slovenski uradniki v vseh tistih uradih, ki imajo stike s prebivalstvom;
- d) Simultano prevajanje in imenovanje uradnega prevajalca;

e) Uvedba slovenskih črk za slovenska imena;

f) Zagotoviti popolno pravico kulturnega, socialnega in ekonomskega delovanja in razvoja ter ureditev slovenskega šolskega centra z novo jedilnico in primernim dvoriščem z vrtom, ustanovitev slovenskega kulturno-socialnega centra;

g) Posvetovanje s slovenskimi organizacijami glede vseh ekonomskih ukrepov in posegov;

h) Nadaljevanje, utrditev in poglobitev stikov in sodelovanja s sosednjima občinama Doline in Kopra;

i) Poučiti in seznaniti italijansko prebivalstvo o preteklosti Slovencev, o njihovem prispevku, o njihovih značilnostih;

j) Ugotoviti izvorna imena krajev, tudi preko študijskih srečanj, da bi ustrezno pokazali sožitje dveh narodnosti v občini.

Kot je iz teh točk razvidno, so taki ukrepi v sodobnem svetu čisto normalni in zelo potrebni, posebno pa koristni. Bil bi tudi skrajni čas, da se demokratična italijanska javnost s tem seznani. Proti tem pobudam se naša opozicija odločno postavlja, socialist pa se jim zvičajno izogiba. Zares vzgledna demokratična miselnost!

Globalna zaščita

Obuditi je treba enotno akcijo

Že pol leta je v Senatu razprava za globalno zaščito Slovencev v Italiji popolnoma prekinjena.

Ožji odbor, ki ga je imenovala senatska komisija za ustavna vprašanja že meseca marca 1982. leta, potem ko se je zaključila splošna razprava o štirih predloženih osnutkih (KPI, PSI, Slovenske skupnosti in KD), se je sestel trikrat, zadnjič oktobra meseca, pripravil dvoje komparacij med osnutki in določil da bo novembra meseca lani prišel na avdicije v Furlanijo-Juljsko krajino ter se srečal s slovenskimi zastopniki in s predstavniki krajevnih ustanov in deželne uprave.

Toda odbor na avdicije sploh in prišel in vse je po zadnji seji zamrlo, ker je predsednik ožjega odbora zbolel.

Komunisti nismo izgubili nobene priložnosti, da bi opozorili senatorja Murmuro, predsednika ustavne komisije, na potrebo da poskrbi za začasno nadomestitev bolnega poročevalca, predsednika ožjega odbora. Od takrat smo posegli tedensko, včasih tudi po trikrat ali celo štirikrat. Večkrat smo posegli s senatorji Leprejem (prvega podpisnika osnutka socialistične stranke) in Fontanarijem (podpisnika osnutka Slovenske skupnosti). Pozanimali smo tudi druge senatorje, pripadnike KPI in drugih skupin, da podprejo našo nahtevo. Nastopil je pri predsedniku Murmuri tudi predsednik komisije za deželna

vprašanja, senator Modica, in celo minister za dežele, senator Fabbri. Bilo je tudi več enotnih nastopov in posegov in slovenski predstavniki so v tej zvezi imeli v Rimu daljši razgovor z ministrom Fabbriem.

Po vseh teh vztrajnih nastopih in pritiskih, je končno predsednik ustavne komisije, senator Murmura le zamenjal

bolnega poročevalca, senatorja Vernaschija, z novim poročevalcem in imenoval na to mesto senatorja Vittorina Colomba-Veneta.

A doslej, niti slednji ni sklical ožjega odbora in ni držal besede da ga skliče 6. ali 7. aprila, kakor je osebno obljubil podpisani.

Jelka Gerbec

Pri vsem tem postaja torej zelo očitno, da nikakor ne more predstavljati bolezni poročevalca glavni vzrok tega neskončnega zavlačevanja parlamentarne razprave o globalni zaščiti. Bolezen senatorja Vernaschija predstavlja le izgovor, za katerim se skrivajo popolnoma drugačni vzroki zavlačevanja.

Menda je že zelo jasno, da pravi vzrok odlašanja je slaba politična volja krščanske demokracije in njenih tradicionalnih zaveznikov, da bi se odobril zakon za slovensko zaščito in tako v glavnem uredilo slovensko vprašanje.

Brez dvoma bližnje volitve, za obnovo deželne svete in nekaterih krajevnih uprav, močno pogojujejo zadržanje krščanske demokracije in nekaterih njenih drugih partnerjev. Te stranke so močno zaskrbljene, da ne bi izgubile volilnega vpliva na določene desničarske kroge, ki zanje glasujejo. Verjetno se boje tudi da bi pretrgale vezi z lastnimi desnimi krili, ako bi se nadaljevala razprava o globalni zaščiti ob njihovi prisotnosti in ob njihovem čeprav nejevoljnem sodelovanju. Zato odlašajo.

Toda da zadržanje ni samo začasno, sega v daljno preteklost in mnogi znaki kažejo da KD ne namerava rešiti kmalu in tem manj ustrezno, slovenskega vprašanja.

Pred tedni smo odobrili v Senatu, in sicer v komisiji za javno vzgojo, važen popravek na osnutek o reformi višjih srednjih šol. Popravek ni tak, kakor smo

ga komunisti predlagali v prvi in, kasneje, ko je večina predlog zavrgla, v drugi obliki. Vendar se s tem popravkom obvezuje vlado, da v teku petnajstih mesecev pripravi primeren odlok, s katerim naj se uredijo nekatera žgoča vprašanja slovenskega šolstva, kot na primer imenovanje nekaterih šolskih organov, ki naj zagotovo upravno in kulturno avtonomijo slovenskih šol ter intendanta za slovensko šolo, itd. Za popravek se je izrekla vlada in vse prisotne skupine. Sedaj pa že nekateri prvaki krščanske demokracije silijo nazaj in obljublajo, da bodo popravek sprejel, če ga bo avla v Senatu sprejela, v poslanski zbornici bodo gotovo izbrisali, češ da se taka vprašanja rešujejo samo v okvirnem zakonu. A »okvirni zakon« stoji nepremično v senatni komisiji za ustavna vprašanja... Igračkanje krščanske demokracije s Slovenci je torej zelo vidno!

Krščanska demokracija in njene vlade obljublajo naglo rešitev slovenskega vprašanja, ko se srečajo z enotnim slovenskim zastopstvom ali ko pridejo na obisk v Italijo vidni predstavniki jugoslovanske ali slovenske vlade. Ko se pa zaprejo vrata za slovensko enotno delegacijo in ko se jugoslovanski predstavniki poslovijo in podajo na pot nazaj v domovino, vse obljube krščanske demokratskih prvakov in vlade padejo v vodo in se potopijo.

Veliko vlogo pri igračkanju s Slovenci imajo deželni prvaki krščanske demokracije in njenih starih zaveznic, ter parlamentarci, ki jih te stranke izvolijo v Furlaniji-Juljski krajini. Ti ljudje močno pogojujejo vsedrjavna vodstva in skupine v obeh vejah parlamenta. Včasih prisilijo lastne skupine da store korak nazaj, ko se slednje obvežejo z nečem, ki naj bi postalo koristno za slovensko manjšino v Italiji. Tako se je zgodilo ob predložitvi zakosnekga osnutka krščanske demokracije, ki ga je ta stranka predložila z veliko zamudo, razmeroma z obljubami vsedravnega tajnika, ker je za to zamudo poskrbel neki senator videmske pokrajine, seveda pripradnik krščanske demokracije. Tako se je zgodilo ko je šlo za začetek razprave o globalni zaščiti; po trditvah tajnika KD, bi se ta raprava morala začeti novembra meseca 1981. Dejansko se je iter začel šele marca 1982. leta, in to po močnih in odločnih enotnih pritiskih slovenske manjšine in trdem posegu senatne skupine KPI, in nekaterih drugih senatorjev.

Zato je treba obuditi enotno akcijo in predvsem izvesti močan pritisk na deželne predstavnike tradicionalnih vladnih strank, predvsem na krščansko demokracijo, zato, da se podpre parlamentarna pobuda KPI in onih senatorjev, ki so se obvezali da podprejo težnje za globalno zaščito in se tudi v tem smislu ravna.

Družbeno središče Antona Ukmarja pri Domju

Dolinska občinska uprava je v nedeljo, 24. aprila izročila svojemu namenu novo družbeno središče pri Domju, ki bo nosilo ime primorskega antifašista in revolucionarja Antona Ukmarja, Mira.

Zamisel o skupnem centru, ki naj bo obenem sedež kulturnih in gospodarskih dejavnosti za področje Domja, Lakotiča, Pulja, Frankovca in Krmenske, prav tako pa središče zbliževanja in vzajemnega spoznavanja tuživečih narodnosti in delavcev industrijske cone, je nastala že pred 4 leti. Družbeno središče s sodobno in smotrno arhitektonsko obliko dopolnjuje še telovadnica, ki so jo odprli pred dvema letoma.

Svečanosti, ki je bila združena s praznovanjem obletnice osvoboditve Italije in 40-letnice vstaje primorskega ljudstva proti fašizmu, so se udeležili preživeli Ukmarjevi svojci, predstavniki krajevnih oblasti in predvsem domačini obeh narodnosti. Objekt je blagoslovil župnik Angel Kosmač, ki je izrazil željo, da bi družbeno središče služilo mirnemu sožitju in medsebojnemu spoznavanju, predvsem za mlade rodove.

Za njim je spregovoril župan Edvin Švab, ki je dejal, da mora središče služiti vsem, brez diskriminacij, da bodo lahko s svojo aktivnostjo bogatili celotno skupnost. Dom nosi ime po Antonu Ukmarju, dvorana za kulturne prireditve pa po domačem borcu Ivanu Kralju Mirku.

V njem bo tudi podružnica tržaške

kreditne banke, pod njim pa pokrit trg, izvirna zamisel zbiralšča za mlade in stare občane. Postavljen pa je tako, da simbolično povezuje proizvodno industrijsko cono in stanovanjski del, v logiki tesne soodvisnosti med produktivnim svetom in uživanjem sadov človeškega dela. Zato ima tudi dve pročelji, ki gledata in se ponujata vsaka svojemu svetu.

V njem bosta oba jezika enakopravna, je poudaril župan Švab, česar pa ne

moremo reči za sosednje središče ustanove EZIT, v tržaški občini.

Očitno je, da tam ne poznajo svetlih izročil protifašističnega boja za svobodo in enakopravnost, katerim so posvečene tudi nove ulice pri Domju, ki nosijo imena pobratenih mest Kočevje, Marzabotto, Koper in Milje.

Župan Švab je na koncu slovesnosti simbolično izročil ključ družbenega središča predstavnikom krajevnih organizacij.

Predsednik republike Sandro Pertini je poslal upravi in vsem občanom dolinske občine brzojavko, v kateri izraža voščila in solidarnost za proslave, ki so jih v občini priredili ob 40 letnici padca fašizma: «Drago mi je, da izrazim živo in iskreno podporo vašim pobudam ob slovesnem proslavljanju obletnice osvoboditve, pri katerih bodo sodelovala kvalificirana predstavništva italijanskih skupnosti iz Istre v istem duhu plemenitega bratstva, ki je pred štiridesetimi leti navdihoval skupen boj proti nacifašističnemu tlačanstvu».

Predsednikova brzojavka, ki izraža njegovo občutljivost in zanimanje za dogajanja v naših krajih, je v Dolino prispela z nerazumljivo (ali pa ne) zamudo. Poslana je bila namreč ob 12.30 dne 22. aprila, prispela pa je v torek, 26. aprila zjutraj. Bo vsaj za to nedopustno zamudo kdo odgovarjal?

PRISPEVKI

V spomin na hčerko Pavlo daruje Cerna Malalan z Opčin 20.000 lir

V spomin na tov. Maria Sirka darujeta Ida in Nazio z družino 10.000 lir

V drag spomin gospe Rozalije Sancinove, mame dveh padlih partizanov, daruje Mila 10.000 lir za sklad Dela. Sožalju se občuteno pridružuje sekcija A. Cattonar - Sv. Jakob.

Kocijančič Rudi, Dolina, prispeva 4.000 lir

Žerjal Branko, Boljunec 4.000 lir

Sekcija «JUST PEGAN» iz Zgonika je nabrala:

Milič Mario, Brišički 40, 3.500 lir

Savi Stanislao, Brišički 45, 4.500 lir

Pahor Alberto, Brišički 37/b, 10.000 lir

Brišičik Franc, Brišički 19, 3.000 lir

Brišičik Francesco, Brišički 20/a, 3.000 lir

Jerič Karla, Brišički 20, 10.000 lir

Bresciani Rodolfo, Brišički 38, 5.000 lir

Trampuš Boris, Brišički 22, 4.000 lir

Škabar Emil, Brišički 39, 5.000 lir

Geri Mario, Brišički 37/a, 5.000 lir

Brišičik Mario, Brišički 38/a, 5.000 lir

Bertolini Luigino, Brišički 36, 5.000 lir

Prinčič Marija, Brišički 28, 2.000 lir

DANES VAM NUDI TKB ŠE RAZLOG VEČ NOVO AGENCIJO DOMJO

Agencija Domjo nudi iste storitve in iste izkušnje, ki si jih je v 25 letih nabrala TRŽAŠKA KREDITNA BANKA.

Agencija Domjo se nahaja na področju, kjer podjetniki in gospodarski operaterji potrebujejo še posebno hitre in učinkovite usluge.

Pri Domju je nekaj novega: AVTO-BANKA, ki vam omogoča bančne operacije, ne da bi stopili iz avtomobila; če pa se vam ne mudi, lahko računate na gotov parkirni prostor.

ŽE 25 LET VAM NA USLUGO

**BCTKB BANCA DI CREDITO DI TRIESTE
TRŽAŠKA KREDITNA BANKA**

SEDEŽ UL. Filzi 10 - Tel. 61446
AGENCIJA DOMJO Domjo 227 - Tel. 831131

Jože Pirjevec: Moj odnos do KPI

Berlinguer in «bibliotekarska miš»

Vabilo urednika «Dela», naj nanizam nekaj misli o svojem odnosu do KPI, je obenem privlačno, obenem pa tudi vznemirljivo. To pa zato, ker se pri tem svojem pisanju ne morem omejiti na povsem razumsko in odmaknjeno razpravljanje o KPI in njeni sedanj politiki, temveč moram, če naj bom iskren, seči globoko v plasti svoje življenske izkušnje in dovoliti, da prodrejo na dan čustva, spomini, vtisi. Tako razglabljanje bi spadalo bolj na psihoanalistični divan, kakor na strani partijskega glasila, in sam bi se ga ne lotil, če bi ne bil prepričan, da gre morda za izkušnjo, ki jo mnogi delijo z mano, in da je razpravljanje ne samo o komunistični partiji, temveč širše, o vlogi leve v našem prostoru, v tem trenutku nadvse potrebno in neizogibno.

Naj povem torej, da izhajam iz meščanske družine z močnimi liberalnimi tradicijami. Ta pojem je treba razumeti v pravičnem smislu, tistem, ki ga je imel na Primorskem proti koncu prejšnjega in na začetku našega stoletja. Šlo je za zmes buržuaznih vrednot, ki so se uveljavile s francosko revolucijo, pa še romantičnega nacionalnega čustva, ki je rastlo iz samozvesti trdnih posestnikov, gostilničarjev in trgovcev, iz katerih izhajam. Ne bom rekel, da so bili ti ljudje zelo demokratični, zaradi tega pač, ker so preveč cenili svojo lastno iniciativo in moč, da bi se znali s tovarniškim očesom ozreti po vseh tistih, ki niso imeli ne njihovega denarja, ne socialnega ugleda, ne podjetnosti. Vendar so bili pošteti, pripravljeni na marsikatero novost, nasprotni vsakemu dogmatičnemu in hierarhičnemu tolmačenju sveta, prepričani, da je zgodovina velik razvojni proces, v katerem sami igrajo napredno vlogo. Svojo nacionalno zavest so razvijali brez manjvrednostnega občutka in brez posebnih nestrpnosti do sosednjih narodov. Nacionalisti in imperialisti niso bili nikoli, ker pač tega ni dovoljevala številčna manjnost našega naroda, kvečjemu nekakšni romantični panslavisti, ganjeni in ponosni ob misli, da «največ sveta otrokom sliši Slave». Politični panslavizem jim je bil tuj, saj so bili v bistvu še vedno pod vplivom avstroslavističnega programa, tistega, ki je pravil Avstriji «ja», toda prenovljeni Avstriji, v kateri naj bi Slovenci in Slovani imeli povsem enakopravno mesto z vsemi drugimi habsburškimi narodi. Od cerkve, posebno od institucionalizirane in politično angažirane cerkve, so bili dokaj daleč, pa čeprav do religije ne povsem indiferentni: vsekakor bolj zazrti v dobrine tega sveta kot pa onega.

Prihod Italije in fašizem s svojim oholim in nato odkrito sovražnim odnosom do vsega, kar je bilo slovensko, je vcepil mojim ljudem novo značajsko črto, ki je do sedaj niso imeli. Namreč odklonilno in celo uporniško stališče do oblasti in

zaničljiv odnos do vsega, kar je bilo italijansko. Bolj ko so se fašisti repenčili s svojo močjo, dvatisočletno kulturo in rimsko preteklostjo, bolj so se zdeli groteskni, vredni zasmehovanja, pa seveda tudi strahu, kakor ponorel pajac, ki ima bodalo v rokah.

Ko je izbruhnila vojna, je sodelovanje OF bilo nekaj povsem naravnega, tako rekoč nagonskega. Simpatije do Rusije so bile močne, ostali pa so še stari dvomi o boljševizmu in o stalinizmu (torej tudi o komunizmu), kajti takrat so bili ti izrazi sinonimi. Kar je moje ljudi motilo pri komunizmu, ni bil samo njegov sovražni odnos do privatne lastnine (in na svoje «blago» so bili zelo navezani), temveč morda še bolj njegove dogmatične, «klerikalne» dimenzije, njegovo mesijansko obljubljanje, da kmalu pridejo «nova omnia», da rečem z Apokalipso, ko ne bo treba ne sejati in ne žeti in bomo živeli v paradižu. Spominjam se, kako je ena od mojih tet, ki je bila goreča vernica novega kreda (partizanska mati so ji pravili) prišla zmago-slavno povedat, da po vojni še kuhati ne bo treba: naravnost in Moskve nam bodo z letali prinašali kosilo in večerjo. Moj oče jo je ironično zavrnil in teta je besna odšla. Mama je stlačila v košaro nekaj sladkorja, kave in še kaj ter v strahu tekla za njo, do jo pomiri. «Ne mati, ne sestra, ne oče, ne brat», je grozeče momljala teta in mama jo je komaj prepričala, da je v spravo sprejela ponujeno hrano. Tiste tete smo se bali, pravili so, da se v njeni kuhinji marsikaj godi in da od tam vozijo ljudi na gmajne, da jih «likvidirajo». So bile govorice resnične, niso bile? In če so bile, so bili

med «likvidiranci» sovražniki osvobodilne fronte in sami izdajalci, ali pa tudi razredni sovražniki, ki jih je bilo treba spraviti s poti, da nova oblast po zmagi ne bo imela preveč sitnosti z njimi? Ne vem, takrat sem imel štiri, pet let in dogajanje je zavito v meglo otroštva. Kar še jasno ostaja v zavesti, je občutek tesnobe, ki je prihajala skupaj z veseljem nad osvoboditvijo. Je z ene strani spomin na veliko belo-rdečo-plavo zastavo s peterokrako zvezdo, ki smo jo razobešili z našega okna, pa tudi na soseda, ki je mahala z metlo proti nam, ko smo šli po cesti, in vpila, da je treba vse kapitaliste obesiti. In mi smo bili «kapitalisti» že v tretji generaciji. Moj praded je imel gostilno, moj nono tudi, moj oče trgovino. V novi družbi ni bilo prostora za nas in zato smo šli — iz Sežane v Trst.

Spominam se, kako sem šel s teto (pa ne tisto «rdečo») ne pokopališče, da se posloviva od naših mrtvih. Bil sem še tako mlad in tako srečen, da nisem od tistih, ki so ležali v grobu, nikogar poznal, da nisem pravzaprav vedel, kaj pomeni smrt. Vendar sem v tistem trenutku z nedopovedljivo jasnostjo občutil, da se mi trgajo korenine z domačo zemljo, s preteklostjo, z dragocenostjo, ki bi ji sedaj dejal domovina. Kaj je domovina? Domovina je prostor, je občestvo, v katerem se giblješ enak med enakimi zaradi stoletne vraščenosti v neko skupno tradicijo, jezik, miselnost. Zavedal sem se (kakor se lahko zaveda petleten otrok), da z odhodom, pa čeprav samo v Trst, nekaj bistvenega izgubljam, da rečemo neke življenjske vezi, ki jih ne bo mogoče nikdar več zavozlati. Nad tem spoznanjem

ali to slutnjo sem se tako bridko zjokal, da me je sama teta začela tolažiti, češ, kaj jokaš, saj od tistih nikogar nisi poznal. Bil sem premajhen, da bi ji znal razložiti, zakaj jokam. Ali je bilo prav, da smo šli? Ne vem in si še danes ne znam odgovoriti. Morda smo si prihranili marsikatero materialno nujo, zato pa si naložili marsikatero psihološko breme.

Sicer pa tudi z materialnega vidika prva leta v Trstu niso bila rožnata. V petih smo živeli v dvosobnem stanovanju, ki je bilo samo del še večjega stanovanja, v katerem so bili celo uradi. V mojem spominu je tisto stanovanje pogreznjeno v nekakšno večno temo, polno je miši in mrčesa, v bedo, ki bi jo znal do pičice opisati, ker me je krepko zaznamovala. Leta sem spal na tleh, ker ni bilo denarja za posteljo, bil sem brez plašča, ker ga ni bilo mogoče kupiti. Živeli smo med smetmi, v hiši, kjer se je vse cedilo od greznice, v hiši kjer sem prvič spoznal, da sem »ščavo« in da je boljše, če po slovensko preveč glasno ne govorim.

Se danes mi ni povsem jasno, zakaj so me starši vpisali v bližnji katoliški krožek, ki ga je emigrantski duhovnik organiziral neke visoko v labirintih Sv. Antona Novega. Sami niso bili verni, vsaj v tem smislu ne, da bi imeli smisel za verske obrede in za cerkvene zapovedi. Kot sem rekel, so naše laične tradicije stare. Najbrž so me vpisali tja zato, ker me je bilo treba pač nekam spraviti, me nekam vključiti. Zahajal sem torej k nauku k Sv. Antonu in postal zelo pobožen, pa vendar vedno nekoliko kritično razpoložen do tistega preozkega in zatohlega okolja. Spominim se, kako me je jezilo, da so se tercijalke (sicer ženske dobre kot kruh) metale pred škofom na kolena, ko nas je prišel obiskat in blagoslovjat s svojo maziljeno besedo in zavaljeno roko, preveč maziljeno in preveč zavaljeno, da bi spominjal na Kristusovega apostola. Spominim se tihega ugovora, ki je rasel v meni, ko nas je katehet skušal tudi politično vzgajati. »Komunisti pravijo, da poznajo resnico, a če jih vprašaš, od kod jo imajo, bodo pokazali na Marxa«. Nisem vedel, kdo je Marx, vendar sem se zavedal, da v katehetovem sklepanju nekaj ni povsem v redu. Kajti, morda Marova resnica ne bo povsem resnična, ker je od človeka, a če naj ti verjamem, da je tista, ki jo pridigaš ti, božja, mi najprej dokaži, da Bog sploh je.

S tem nočem reči, da bi v Boga ne verjel ali da danes vanj ne verjamem. Kar pa me je že takrat motilo in kar me še danes moti, je vpletanje religioznega čustva v politično življenje, ali celo izrabljanje religije, v strankarske namene. Mislim, da bi se lahko politično odločil za marsikatero stranko, le demokristijan ne bi mogel biti, kajti preveč sem prepričan, da mešanje posvetne izkušnje z religiozno še prej kot iz političnih in etičnih vzrokov ni dopustno. To pa seveda tudi ne pomeni, da med obema krogoma moje izkušnje (a obstajajo še drugi, kot na primer intelektualni ali čustveni) ni prelivov in vplivov. Pomeni le, da skušam odgovarjati na svoj odnos do družbe, v kateri živim, kot etično profiliran človek, toda brez kakšnihkoli ideoloških ali dogmatskih zaklopov, izhajajoč iz bistvenega dejstva, da svojih pogledov na svet ne smem vsiljevati drugim in jih spreminjati v obsežno normo. Tako na primer sem sam prepričan, da je abortus zlo, vendar sem na referendumu o tem vprašanju glasoval za svobodo abortusa, ker mislim da na tem področju družba nima pravice ignorirati dejstva, ki je, in ga povzruha še kriminalizirati.

Na tej točki iz družinske sage že prehajam k vprašanju, ki se tičejo mojega pogleda na svet, tako kakor se je oblikoval izven družinske tradicije, na podlagi moje lastne izkušnje, refleksije in dela. Toda pojdemo po vrsti: v svojih univerzitetnih letih nisem bil politično angažiran, ker sem bil preveč zaposlen sam s sabo, s svojim nekoliko kaotičnim, a hlastnim nabiranjem znanja. Spominjam se, da sem nekoč doživel trenutek popolne sreče v florentinski biblioteki, sredi starih knjig in listin, ko so bila velika okna, ki gledajo na Arno, zavesena s širokimi platnenimi zavesami. Skoznje je pronicala razpršena luč toskanskega sonca in vse, ki smo sedeli pri veliki mizi, na stolih kakor tronih, zavijala v zlato meglo. Študiral sem nekaj, kar me je nadvse zanimalo, počutil sem se povsem v miru s sabo in s svetom, povsem v sozvočju s tekom stvari.

Vendar je bil to samo trenutek, ki ga je kmalu spodrinila misel ali dvom o pravilnosti takega izmikanja življenju, ki je vrvelo zunaj na ulicah in trgih. Bilo je leto boja za razporoko in nekega večera sem šel, bolj ker nisem vedel kaj početi kot iz radovednosti, poslušat Berlin-guerja, ki je govoril veliki množici. Govo-

ril je o boju za pravičnejšo in bolj človeško družbo in v zvezi z nekim Fantanijevim učenim citatom, zaničljivo dejal, da mu ga je gotovo priskrbela »kakšna bibliotekarska miš«. Tista dokaj banalna metafora me je zadela kakor klobuta, ker sem se nenadoma zavedel, da sem tudi sam »bibliotekarska miš«, da sem se zaprl v past, ki me je iztrgala iz življenja in me zaprla med štiri stene mojega morda zanimivega, a v bistvu neplodnega dela.

Ne bom rekel, da sem bil kakor Pavel na poti v Damask in da so me Berlin-guerjeve besede spreobrnile: vendar mi je precej očitno, pri načrtovanju te svoje psihološke avtobiografije, da so tista leta pomenila preobrat v mojem gledanju na svet in v mojem načinu odgovora nanj. Mislim, da sem takrat že poučeval na univerzi v Pizi in sem torej živel v okolju, ki je bilo politično dokaj angažirano, in to v smislu skrajne levice. Pripravljanje mojih vrstnikov mi v svoji fanatični zagritenosti niso bila všeč in prav tako ne njihov način boja, ki se mi je zdel bolj podoben maškeradi kakor resnemu hotenju po spreminjanju stvari. Sam pri sebi sem ga enačil s fašizmom in si pravil, da smo pač v Italiji, kjer ne gre brez komedije, ki pa se z lahkoto spremeni v svoje nasprotje: v dramo in tragedijo. Vendar so mi dogodki tistega časa (govorim o prehodu iz šestdesetih v sedemdeseta leta) sami od sebe vsiljevali dolžnost, da natančneje izoblikujem svoj odnos do družbe in do njene ureditve. Stopil sem v delavno razmeje in na lastni koži občutil, kaj se pravi biti izžeman, zapostavljen, kaj se pravi živeti v sistemu, ki je nasproti nekaterim še preveč populističen, nasproti drugim pa neljuben. Nisem verjel, da je revolucija, kakor jo pridigajo moji tovariši in vrstniki pravičen odgovor na to vprašanje, kajti tistih revolucionarjev »od katerih bi vsak hotel biti Saint Just« sem se bal. Gledal sem bolj proti nemškemu, angleškemu ali švedskemu reformizmu socialdemokratskega tipa in začel odkrivati vrednote tudi naše socialistične misli, tako kakor se je oblikovala v okviru avstromarxizma na koncu prejšnjega in na začetku našega stoletja.

Živo sem se začel tudi zanimati za Jugoslavijo, za njeno zgodovino in njeno sodobnost ter razmišljati o eni in drugi. Že na samem začetku svojega didaktičnega dela na univerzi v Pizi, drugo ali tretje leto, sem pripravil za svoje študente vrsto lekcij o NOB in ga s tem v bistvu odkril samemu sebi. Mislim, da zgodovina NOB še zdaleč ni povsem raziskana in da je pogosto to obdobje prikazano v črno-beli luči, ki ima z zgodovinsko resnico bolj malo skupnega. A kljub temu da je bil to čas bratomorne vojne, ki je zapustila v naši kolektivni zavesti globoke brazgotine, je bil pa tudi čas epohalnega upora proti nacizmu in fašizmu, velikega zagona dobršnega dela našega naroda, ki je s tem dejanjem stopil iz somraka povprečnosti v luč zgodovine. Globoko sem prepričan, da je v vsej naši izkušnji, od Karantanije sem NOB tisti trenutek, ko smo najbolj izkazali, kaj smo in kaj zmoremo.

nadaljevanje prihodnjic

SEKCIJA KPI «J. VERGINELLA»

(Ljudski dom)

1. MAJ V KRIŽU

Ob 6. uri - budnica z godbo na pihala iz Križa

Ob 10. uri - zbirališče v Ljudskem domu in odhod v povorki na sindikalni shod v Nabrežino

Ob 17. uri - kulturni spored

nastopata: Godba na pihala od Sv. Barbare
in moški pevski zbor «Vesna» iz Križa

Spregovorila bosta:

pokrajinski tajnik tov. **CLAUDIO TONEL**

deželni svetovalec tov. **BORIS ISKRA**

Delovali bodo dobro založeni kioski.

V A B L J E N I

Proslava 25. aprila ob kriškem spomeniku

PRISPEVKI

Grmek Mario, Briščiki 34, 5.000 lir
 Blažina Amalia, Briščiki 26, 10.000 lir
 Succì Maria, Briščiki 18, 4.000 lir
 Bresciani Sergio, Briščiki 38, 5.000 lir
 Verginella Cvetò, Gabrovec 14, 14.000 lir
 Kralj Ivan, Gabrovec 14, 4.000 lir
 Obad Josip, Gabrovec 57, 6.000 lir
 Černjava Franc, Gabrovec 60, 4.000 lir
 Kralj Albina, Gabrovec 32, 4.000 lir
 Furlan Anton, Gabrovec 53, 6.000 lir
 Milič Drago, Zgonik 51/a, 4.000 lir
 Simoneta Zvonko, Gabrovec 43, 3.000 lir

DELO - glasilo KPI
 za slovensko narodno manjšino
 Direktor **ALBIN ŠKERK**

Ureja uredniški odbor

Odgovarja **FERDI ZIDAR**

Uredništvo in uprava:

Trst - Ulica Capitolina, 3

telef. 76.48.72, 74.40.47

Dopisništvo v Gorici: Ulica Locchi, 2

telef. 24.36

Poštni tekoči račun 11/7000

Letna naročnina 6.000 lir

Tisk: Tipolito Stella snc

Ulica Molino a Vento 72 - Trst